

Andrzej J. Zakrzewski

Aleksander Swieżawski w częstochowskim środowisku historyków

Streszczenie

Pozyskanie do pracy w Wyższej Szkole Pedagogicznej Aleksandra Swieżawskiego było niezwykle cenne dla częstochowskiej uczelni. A. Swieżawski został najpierw zastępcą dyrektora Biblioteki Głównej, natomiast w roku akademickim 1982/1983 - kierownikiem Zakładu Historii Kultury Polskiej w Instytucie Filologii Polskiej. W roku akademickim 1990/1991 objął stanowisko kierownika Zakładu Historii Starożytnej i Średniowiecznej w nowo utworzonym Instytucie Filozoficzno-Historycznym.

Zainteresowania naukowe A. Swieżawskiego skupiają się wokół następujących tematów: nauki pomocnicze historii, historia regionalna Mazowsza i Rusi Czerwonej oraz biografistyka historyczna. Profesor Swieżawski jest człowiekiem wielkich zalet umysłu i charakteru, cieszy się szacunkiem pracowników naukowych i studentów. Ofiarowanie Mu niniejszej książki jest wyrazem podziękowania złożonym przez współpracowników w piętnastolecie pracy Profesora w Wyższej Szkole Pedagogicznej w Częstochowie.

Rozwijająca się od 1971 roku Wyższa Szkoła Pedagogiczna w Częstochowie, podobnie jak większość tego typu placówek szkolnictwa wyższego w niewielkich środowiskach, gwałtownie poszukiwała samodzielnych pracowników naukowych. Wprawdzie w Częstochowie tradycje akademickie sięgały okresu okupacji hitlerowskiej, bowiem w latach 1940—1944 funkcjonował Tajny Uniwersytet Ziemi Zachodnich (niektóre katedry Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza), a bezpośrednio po wojnie uruchomiono wyższe studia politechniczne, to jednak odczuwało się dotkliwie brak przedstawicieli nauk humanistycznych. Uruchomienie w 1975 r. studiów polonistycznych wywołało potrzebę zatrudnienia kilku historyków, którzy byłiby w stanie podjąć zajęcia z historii Polski i historii kultury. W składzie pracowników ówczesnego Zakładu Literatury i Języka Polskiego pracował wówczas tylko jeden historyk ze stopniem naukowym doktora. Wprawdzie w mieście mieszkało jeszcze kilka osób posiadających równorzędny stopień naukowy, to jednakże ich zatrudnienie nie mogło wchodzić w rachubę. Tymczasem w środowisku Zakładu Literatury i Języka Polskiego, kierowanym wówczas przez prof. dra hab. Edwarda Polanowskiego, dojrzywała myśl o konieczności powołania studiów historycznych. Ideę tę podjął na przełomie lat 1979-1980 ówczesny rektor tej Uczelni, prof. dr hab. Janusz Sztumski. Z dążeniem tym spotkała się oferta podjęcia pracy w częstochowskiej Wyższej Szkole Pedagogicznej przez dr. hab. Aleksandra Swieżawskiego. W taki oto sposób doszło do spotkania zainteresowanego z działalnością naszej Uczelni.

Aleksander Swieżawski urodził się 3 stycznia 1924 r. we Lwowie z Tomasza i Marii z Kościeleckich. Tamże rozpoczął kształcenie w renomowanych zakładach naukowych,

znanych w ówczesnych czasach z wysokiego poziomu pracy edukacyjnej. Początkowo było to Seminarium, Gimnazjum i Szkoła Ćwiczeń im. Zofii Strzałkowskiej przy ul. Zielonej 22, a następnie Gimnazjum i Szkoła powszechna im. Henryka Jordana (ul. Św. Mikołaja 16). Dyrektorem tego ostatniego zakładu kształcenia był Mieczysław Kistryn, znany pedagog i bardzo popularna osoba w środowisku lwowskim. Kształcenie na poziomie średnim rozpoczął w Gimnazjum im. Jana Długosza w Nowym Sączu w latach 1936-1939. Jednakże szkoły tej nie zdołał ukończyć z powodu wybuchu II wojny światowej. Maturę uzyskał w warunkach konspiracyjnych w r. 1942 w Lubelskiem. Podczas okupacji działał w konspiracji uczestnicząc w szeregach Armii Krajowej. Brał czynny udział w akcji „Burza” na Zamojszczyźnie uczestnicząc m.in. w bitwach pod Posadowem i Nabrożem. Przedostaje się następnie do Warszawy i uczestniczy w Powstaniu Warszawskim. Do niewoli dostał się 30 września 1944 po upadku Żoliborza. Do końca wojny przebywał w obozie jeńców wojennych w Stalagu II A Neubrandenburg. Do Polski powrócił w 1947 roku, po odbyciu typowej dla ówczesnych polskich jeńców wojennych drogi, poprzez II Korpus we Włoszech, a następnie pobyt w Wielkiej Brytanii.

Studia historyczne odbył w Uniwersytecie Łódzkim w latach 1948-1952 uzyskując stopień magistra. W latach 1953-1956 był starszym asystentem bibliotecznym w Bibliotece Głównej Politechniki Łódzkiej, a następnie w latach 1956-1961 starszym asystentem w Wyższej Szkole Filmowej (obecnie Państwowa Wyższa Szkoła Filmowa i Teatralna im. Leona Schillera).

Pracę na Uniwersytecie Łódzkim podjął w r. 1957, na stanowisku asystenta przy Katedrze Historii Europy Wschodniej, kierowanej przez prof. Stefana M. Kuczyńskiego.

Stopień starszego asystenta uzyskał w roku 1960 i w roku następnym przeszedł do pracy w Katedrze (później Zakładzie) Historii Średniowiecznej Polski, kierowanej przez prof. Stefana Krakowskiego.

W r. 1963 uzyskuje stopień naukowy doktora nauk humanistycznych na podstawie rozprawy zatytułowanej *Ziemia bełska 1388-1462*. Recenzentami rozprawy byli prof. Stanisław Zajączkowski i prof. Aleksander Gięsztor. Pozostaje wierny podjętej problematyce badawczej, czego kolejnym efektem jest rozprawa habilitacyjna (1976) „*Rawskie Księstwo Piastów Mazowieckich 1313-1462*”. Recenzowali ją prof. prof. Aleksander Gięsztor, Stefan Krakowski, Józef Matuszewski i Władysław Pałucki.

Burzliwe wydarzenia lat 1980-1981 uniemożliwiły podjęcie starań o uruchomienie planowanych studiów historycznych. Z racji swojego dotychczasowego doświadczenia w pracy bibliotekarskiej, dr hab. Aleksander Swieżawski został tymczasem zatrudniony w Bibliotece Głównej Wyższej Szkoły Pedagogicznej na stanowisku zastępcy dyrektora.

Na przełomie lat 1981-1982 z inicjatywy ówczesnego prodziekana Wydziału Humanistyczno-Pedagogicznego, dra Andrzeja J. Zakrzewskiego, przystąpiono do reorganizacji struktury liczącego ponad 2000 studentów i ponad 200 pracowników Wydziału. W roku akademickim 1982-1983 powołano Instytut Filologii Polskiej, a w jego składzie Zakład Historii Kultury Polskiej. Kierownikiem tego Zakładu został ówczesny docent Aleksander Swieżawski. W składzie pracowników znaleźli się obok Niego także: dr Andrzej J. Zakrzewski, mgr Marceł Antoniowicz, mgr Bożena Więckowska i mgr Elżbieta Wartalska.

Powołanie Zakładu i zatrudnienie w nim doc. Swieżawskiego zdynamizowało przede wszystkim prace zatrudnionych pracowników w zakresie historii Polski i historii regionalnej. Dotychczasowe doświadczenia zarówno w zakresie dydaktyki uniwersytec-

kiej, jak i przede wszystkim doświadczenia badacza, mogły wreszcie znaleźć właściwe wykorzystanie. W częstych dyskusjach - prowadzonych w obrębie Zakładu czy też na forum Instytutu - ciągle wracała idea powołania studiów historycznych. Gorącym zwolennikiem realizacji tego pomysłu był właśnie docent Swieżawski. Jego obecność, imponujący dorobek naukowy i pozycja, jaką osiągnął w środowisku mediewistów, stwarzały realną szansę na skupienie wokół Zakładu grona młodszych nauczycieli historii mających ambicje naukowe. W realizacji zamierzeń było pomocne włączenie się docenta Swieżawskiego w prace Oddziału Częstochowskiego Polskiego Towarzystwa Historycznego oraz działalność upowszechniająca najnowsze osiągnięcia historyków polskich. Prezentował je na spotkaniach z nauczycielami szkół średnich województwa częstochowskiego oraz w pracach prowadzonych przez miejscowy Oddział Doskonalenia Nauczycieli.

Przełomowe znaczenie dla idei otwarcia studiów historycznych w naszej Uczelni miał rok 1990 i wizyta delegacji pracowników Uczelni u ówczesnego ministra Edukacji Narodowej, prof. Henryka Samsonowicza. Pozytywna opinia Ministerstwa o dotychczasowych pracach przygotowawczych oraz zgromadzona kadra samodzielnych pracowników naukowych pozwoliły na uruchomienie w roku akademickim 1990-1991 pierwszego roku studiów historycznych. Niewątpliwie Jego obecność w naszym gronie walnie przyczyniła się do realizacji zamierzeń. W zorganizowanym wówczas Instytucie Filozoficzno-Historycznym Aleksander Swieżawski przyjął stanowisko kierownika Zakładu Historii Starożytnej i Średniowiecznej. Poprzez osobiste związki z poprzednią Uczelnią - Uniwersytetem Łódzkim oraz uczestnictwo w licznych towarzystwach naukowych wprowadzał, zarówno młodszych pracowników jak i studentów, w tajniki warsztatu historyka i najnowsze idee nurtujące środowiska naukowe w Polsce.

Zainteresowania naukowe i pasje badawcze Profesora skupiały się wokół kilku zasadniczych tematów: nauki pomocnicze w historii, historia regionalna Mazowsza i Rusi Czerwonej oraz biografistyka historyczna. Realizacja pierwszego z wymienionych tematów zaowocowała napisaniem podręcznika pt. *Warsztat naukowy historyka. Wstęp do badań historycznych* (Łódź 1978) oraz kilkoma artykułami i czynnym uczestnictwem w konferencjach naukowych poświęconych zagadnieniom metodologicznym z zakresu historii. Wśród tematów szczegółowych, jakimi się zajmował, na uwagę zasługuje artykuł zatytułowany *Realia historyczne w filmie fabularnym i ich znaczenie dydaktyczne*. Wywołany został, jak należy sądzić po dacie jego publikacji, przez co najmniej dwa powody - fakt pracy w PWSTiF w Łodzi oraz realizację wielkich filmów historycznych Kawalerowicza, Hoffmana i Wajdy. Konfrontacja rzeczywistości historycznej z rzeczywistością przedstawioną w dziele literackim na planie filmowym to zagadnienie, które do dnia dzisiejszego oczekuje na swojego realizatora. Aleksander Swieżawski był jednym z pierwszych, którzy docenili wagę mass mediów w kształtowaniu świadomości historycznej społeczeństwa i podkreślali wagę odpowiedzialności reżysera filmowego za stan tej świadomości.

Badania z zakresu historii regionalnej dotyczą przede wszystkim średniowiecznych dziejów Mazowsza i Rusi Czerwonej. Dorobek naukowy Jubilata w tej problematyce jest rzeczywiście godny uznania i powszechnie aprobowany przez najwybitniejszych historyków-mediewistów polskich. Autor bowiem poprzez znużone studia archiwalne i kwerendy biblioteczne rozwiązuje kwestie dotychczas mało znane, a niezwykle istotne dla zagadnień formowania się nowożytnego państwa polskiego. Owocem wielolet-

nich zainteresowań tymi dwoma regionami Polski są 4 monografie, 26 artykułów naukowych oraz 1 wydawnictwo źródłowe.

Zainteresowania biografistyczne przyniosły opracowania, przede wszystkim do *Polskiego Słownika Biograficznego*, 30 biogramów postaci historycznych, częstokroć zapomnianych czy też mało znanych.

Działalność naukowa Profesora (tytuł profesora A. Swieżawski otrzymał w czerwcu 1995 r.) znajduje uznanie również poza granicami kraju, czego wyrazem jest nadanie Mu członkostwa Nowojorskiej Akademii Nauk. Poza tym jest członkiem Polskiego Towarzystwa Historycznego, Łódzkiego Towarzystwa Naukowego oraz członkiem-założycielem Polskiego Towarzystwa Heraldycznego. Społeczeństwo Rawy Mazowieckiej w uznaniu wysiłku badawczego nad dziejami Rawskiego w średniowieczu - przyznało Mu godność honorowego członka Towarzystwa Przyjaciół Rawy Mazowieckiej.

Na szczególnie podkreślenie zasługują zalety umysłu i charakteru. Potrafił cierpliwie wysłuchiwać argumentacji swoich rozmówców, a następnie pokierować dyskusją w taki sposób, żeby nie raniąc ambicji interlokutorów skłonić ich do skorygowania błędnych sądów i przyjęcia proponowanych przez siebie rozwiązań. W sprawach natomiast zasadniczych, dotyczących systemu wartości, etyki nauczyciela akademickiego potrafił być bezkompromisowy, twardo broniąc uniwersyteckich ideałów. Postawa ta, aczkolwiek nie ułatwiała Mu wprawdzie uzyskiwania faworów, to jednak budziła szacunek i uznanie tak większości pracowników naukowych, jak i studentów.

Mijające właśnie piętnatoletcie pracy Profesora w Wyższej Szkole Pedagogicznej w Częstochowie, jak i czterdziestolecie pracy naukowej i dydaktycznej, skłoniły współpracowników Instytutu Filozoficzno-Historycznego do publicznego wyrażenia podziękowania za możliwość współpracy naukowej. Uznaliśmy, że najodpowiedniejszą formą będzie ofiarowanie Mu książki upamiętniającej Jego obecność w środowisku historyków częstochowskich, wśród których powszechnie uznawany jest za jego Nestora.

Andrzej J. Zakrzewski

Aleksander Swieżawski in the surrounding of Częstochowa historians

Summary

Gaining dr hab. Aleksander Swieżawski for the work in the Institute of Pedagogy was extremely valuable for the academy in Częstochowa.

At first A. Swieżawski was a deputy of the Head of the Main Library, and in the academy year 1982/83 - the Head of the Institute of the Polish Philology. In the academy year 1990/1991 he took over the post of the Manager of the Institute of Ancient and Medieval History at the newly created Institute of Philosophy and History.

A. Swieżawski's scientific interests concentrate around the following subjects: history helpful sciences, regional history of Mazowsze and Eastern Galicja, and biographical history.

Professor Swieżawski is a man of great intellectual and character values, highly respected by researchers and students. Dedicating him this book is the act by which the Professor's collaborators want to thank him on the fifteenth anniversary of his work for the institute of Pedagogy in Częstochowa.